

บทที่ 3

บริบทอำเภอปางมะผ้าและประวัติการอพยพของชาวมูเซอดำ

3.1 บริบทอำเภอปางมะผ้า

3.1.1.ที่ตั้งและสภาพภูมิประเทศที่ตั้ง

อำเภอปางมะผ้า ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของประเทศไทยในระหว่างเส้นรุ้งที่ 19 องศา 48 ลิปดา 45 พิลิปดา ถึง 19 องศา 22 ลิปดา 06 พิลิปดา องศาเส้นแวงที่ 98 องศา 01ลิปดา43 พิลิปดา ถึง 98-23ลิปดา02 พิลิปดาตะวันออกอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามระยะทางของทางหลวงแผ่นดินสายจังหวัดหมายเลข 1095 เป็นระยะทางประมาณ 927 กิโลเมตร ห่างจากที่ตั้งของศาลากลางจังหวัดแม่ฮ่องสอน 65 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอปาย 44 กิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภออื่น ๆ และประเทศเพื่อนบ้าน ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับรัฐฉานของประเทศสหภาพเมียนมาร์(พม่า)

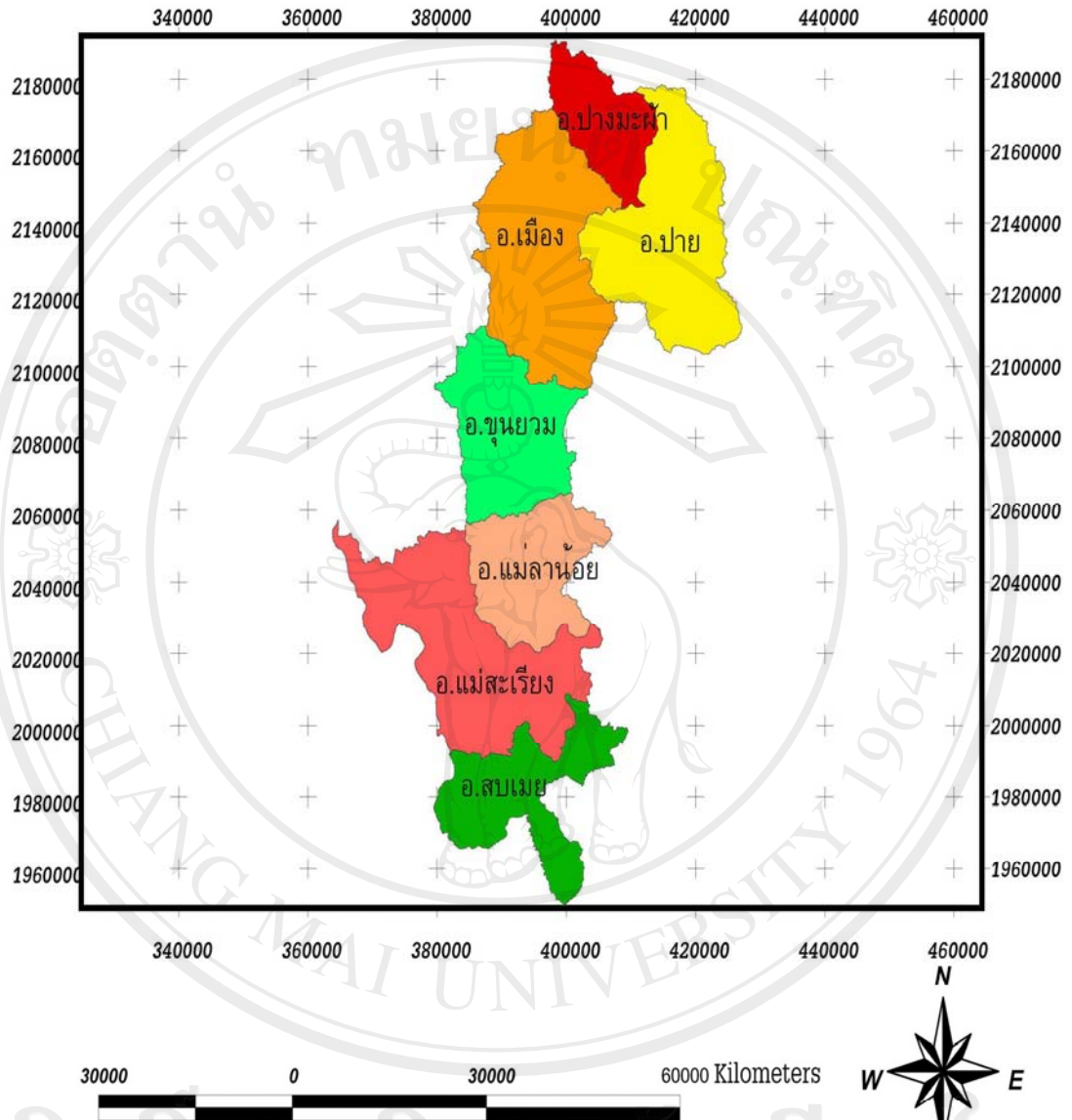
ทิศใต้และทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดยด้านทิศเหนือที่ติดต่อกับรัฐฉานของประเทศสหภาพเมียนมาร์ (พม่า) มีระยะทางประมาณ 75 กิโลเมตร มีช่องทางติดต่อที่สำคัญ (ไม่เป็นทางการ) 6 ช่องทาง

1. ช่องทางหาญเค็ด บริเวณบ้านโถ้งนา หมู่ที่ 6 ต.นาปู่ป้อม
2. ช่องทางคอยคุ บริเวณบ้านคอยคุ หมู่ที่ 6 ต.นาปู่ป้อม
3. ช่องทางปางคอง บ้านปางคอง (บ้านบริวาร) หมู่ที่ 5 ต.นาปู่ป้อม
4. ช่องทางไม้กายหลวง บ้านป่าโหล หมู่ที่ 11 ต.นาปู่ ป้อม
5. ช่องทางปางแปก-ไม้ลัน บ้านไม้ลัน หมู่ที่ 7
6. ช่องทางแอโก้ บ้านแสนคำลือ หมู่ที่ 2 ต.ถ้ำลอด

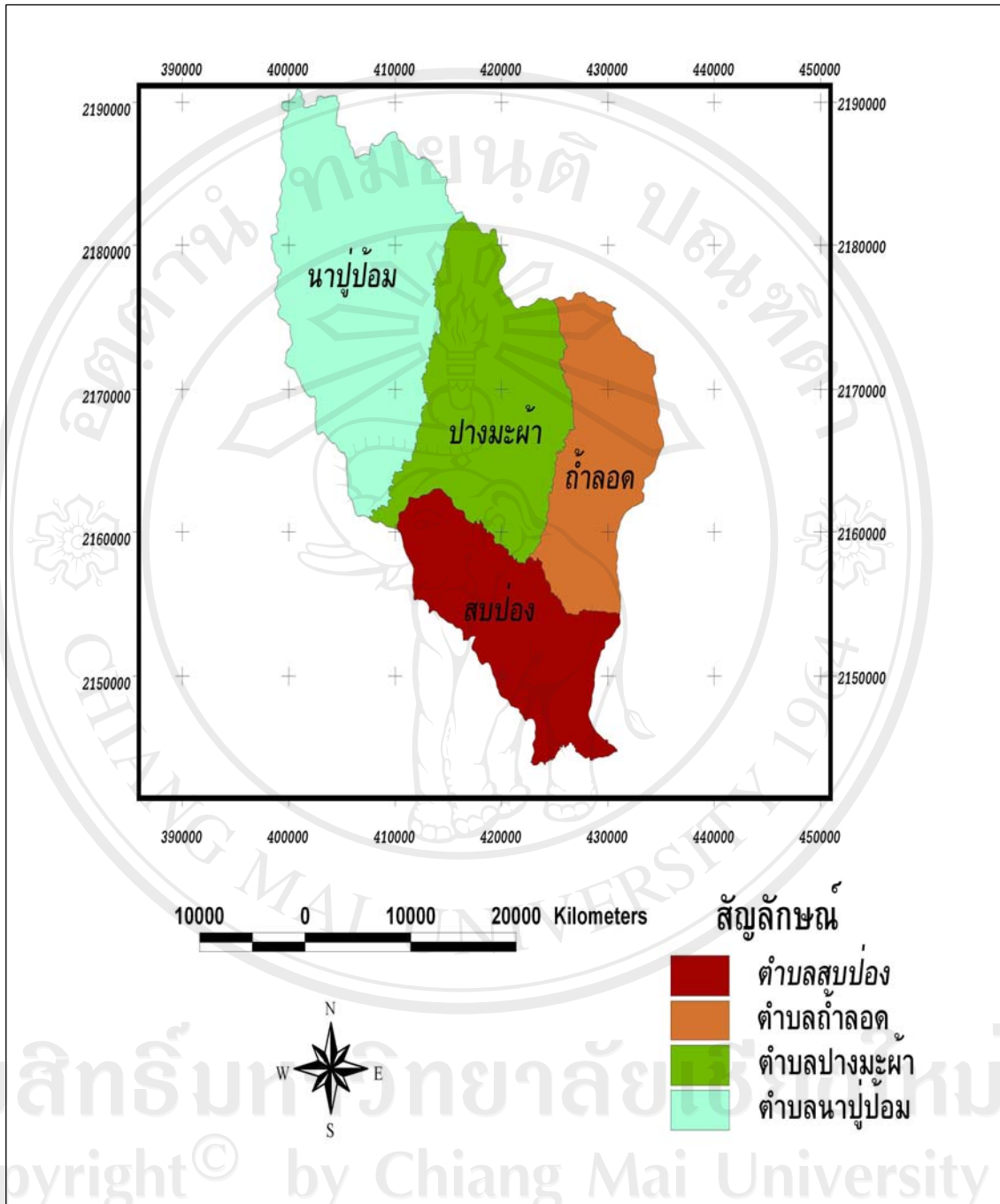
7 อำเภอในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 3.1 แสดงที่ตั้ง อำเภอปางมะผ้าจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตำบลในอำเภอปางมะผ้า

ภาพที่ 3.2 ที่ตั้ง 4 ตำบลในอำเภอปางมะผ้า ต.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

อำเภอปางมะผ้ามีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,094 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 683,815 ไร่ ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน มีที่ราบในหุบเขาเพียงร้อยละ 5 ของพื้นที่ มียอดเขาสูงสุดอยู่ที่ระดับ 1,292 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล บนสันเขาที่แบ่งเขตแดนระหว่างอำเภอปางมะผ้าและอำเภอปาย ณ จุดชมทิวทัศน์ที่เรียกว่า “กิวลม” เทือกเขาด้านทิศเหนือเป็นทิวเขา

ถนนรัชชโชติวงค์ซึ่งเป็นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับสหภาพเมียนมาร์ โดยทิวเขานี้เริ่มตั้งแต่คอกองมูซึ่งเป็นเขตแดนที่ต่อจากแม่น้ำสาละวิน (ทิศตะวันตกของประเทศไทย ขึ้นไปทางเหนือถึงประมาณเส้นรุ้งที่ 19 องศาเหนือ) แล้ววกไปทางตะวันออกบรรจบกับสันปันน้ำของทิวเขาถนนรัชชโชติวงค์ ซึ่งเป็นต้นน้ำของน้ำปาย ทั้งนี้เทือกเขาที่อยู่บริเวณตรงกลางพื้นที่มีลักษณะสูงชันมีหน้าผาปรากฏอยู่ทั่วไป อันเกิดมาจากโครงสร้างทางธรณีที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นหินปูน (Krst Topography) ยกตัวขึ้นเมื่อหลายล้านปีก่อน

ภูมิอากาศ

อำเภอปางมะผ้าจัดอยู่ในภูมิอากาศแบบฝนตกชุกสลับแล้งในเขตร้อน หรือภูมิอากาศสะวันนาในเมืองร้อน (Savanna Climate “koppen AW”) เนื่องจากที่ตั้งของอำเภอปางมะผ้าอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทยจึงทำให้ไม่ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเล ประกอบกับสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ ทำให้ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์แตกต่างกันไปตามตำแหน่งและความสูงของพื้นที่ โดยเฉพาะสภาพภูมิอากาศระหว่างฤดูร้อนและฤดูแล้งในแต่ละปีมีความแตกต่างกันมาก

นอกจากนี้ลักษณะภูมิอากาศของอำเภอปางมะผ่ายังมีสภาพคล้ายคลึงกับอากาศส่วนใหญ่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยประกอบด้วย 3 ฤดูคือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์จนถึงต้นเดือนพฤษภาคม มีอุณหภูมิอยู่ระหว่าง 26.1 – 28.6 องศาเซลเซียส เดือนเมษายนจะเป็นช่วงที่มีอุณหภูมิสูงสุด ความชื้นสัมพัทธ์ในฤดูร้อนอยู่ระหว่าง ร้อยละ 55.0-70.0

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนตุลาคม มีอุณหภูมิอยู่ระหว่าง 26.1 – 27.1 องศาเซลเซียส มีปริมาณน้ำฝนระหว่าง 107.8 – 262.9 มิลลิเมตร ความชื้นสัมพัทธ์อยู่ระหว่างร้อยละ 80.0 – 85.0 เดือนที่มีปริมาณฝนตกเฉลี่ยสูงสุดคือเดือนสิงหาคม ส่วนเดือนที่มีปริมาณฝนตกเฉลี่ยต่ำสุดในฤดูฝนคือเดือนตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนจนถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ มีอุณหภูมิอยู่ระหว่าง 20.5 – 25.4 องศาเซลเซียส เดือนมกราคมจะเป็นช่วงที่มีอุณหภูมิต่ำเฉลี่ย 14.0 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์อยู่ระหว่าง ร้อยละ 55.0-79.0

3.1.2.ทรัพยากรธรรมชาติดิน น้ำ ป่าและสัตว์ป่า

อำเภอปางมะผ้า มีภูมิประเทศประกอบด้วยพื้นที่ภูเขาเป็นส่วนใหญ่ จึงมีที่ดินที่เป็นพื้นราบน้อย มีสภาพป่าเป็นป่าดิบแล้งผสมป่าเบญจพรรณที่สมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญที่ไหลลงสู่น้ำปาย มีแหล่งน้ำและแหล่งอาหารของสัตว์ป่าอย่างอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าสงวนและ

สัตว์ป่าคุ้มครองที่สำคัญหลายชนิดอาศัยอยู่ เช่น เสี่ยงผา กวางผา เสือโคร่ง เสือไฟ ลิงลม หมีควาย และนกชนิดต่างๆ อย่างไรก็ตามในแง่รายละเอียดของทรัพยากรดิน น้ำ ป่าและสัตว์ป่าในเขตอำเภอปางมะผ้า นั้น แม้จะมีการศึกษารวบรวมไว้พอสมควรแต่ก็มีความแตกต่างในรายละเอียดอยู่บ้าง อันเนื่องมาจากวัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษาที่แตกต่างกัน รวมทั้งบางครั้งจำเป็นต้องอ้างอิงฐานข้อมูลระดับจังหวัดเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

ดิน เนื่องจากสภาพลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน วัสดุต้นกำเนิดของดินส่วนใหญ่จึงเกิดจากการผุพังสลายตัวของหินชนิดต่าง ๆ ที่อยู่ในบริเวณที่พบ ส่วนวัสดุต้นกำเนิดดินที่เป็นพวกตะกอนลำนํ้า (Alluvian) มีเพียงส่วนน้อย พบตามบริเวณหุบเขาและสองฟากฝั่งของลำนํ้าสายต่าง ๆ แต่เนื่องจากลำนํ้ามีอายุค่อนข้างน้อย และมีปริมาณน้ำไหลแรงในช่วงฤดูฝน ทำให้ลำนํ้ามีการเปลี่ยนทางเดินกลับไปกลับมาอยู่เสมอ ดินเหล่านี้จึงเป็นดินใหม่มีอายุน้อยและเป็นหน่วยผสมของดินตะกอนชนิดต่างๆ (Alluvian Complex) จึงเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี

อย่างไรก็ตามดินที่ครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งหมดของอำเภอปางมะผ้าคือดินชุดจันทึก และมีดินอีก 3 ประเภทปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนผสมในตอนกลางก่อนมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขตอำเภอปางมะผ้า คือพื้นดินที่มีหินปูนโผล่ ดินชุดปากช่องประเภทลอนชัน และหน่วยสัมพันธ์ของดินเนินตะกอนรูปพัดปะปน/พื้นดินที่มีหินแกรนิตโผล่ ทั้งนี้ดินชุดจันทึกจะพบในบริเวณที่เป็นลอนคลื่นเชิงเขาและเนินเขา มีความลาดเอียงแตกต่างกันมากแต่ส่วนใหญ่จะลาดเอียงไม่เกินร้อยละ 20 และเกิดจากการผุพังสลายตัวของหินต้นกำเนิดหลายชนิด เช่น หินแกรนิต หินทราย หินควอทซ์ หินดินดานและหินปูน เป็นต้น สำหรับดินที่มีพื้นที่หินโผล่จะพบในบริเวณพื้นที่ซึ่งเป็นภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน เป็น ดินในหน่วย Slope Complex ซึ่งประกอบไปด้วยดินหลายชนิด ซึ่งเกิดอยู่ตามบริเวณพื้นที่สูงชัน มีความลาดเอียงตั้งแต่ประมาณร้อยละ 35 รวมทั้งบริเวณโขดหิน หน้าผาและบริเวณที่เป็นภูเขาสูงชัน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ในการเกษตรกรรม

ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับทรัพยากรที่ดิน ของอำเภอปางมะผ้า พบว่านอกจากจะเป็นพื้นที่ที่มีบริเวณสูงชันและมีความลาดเอียงสูง ที่ดินที่เป็นพื้นราบมีน้อยและจำกัดแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องเอกสารสิทธิ์ในที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย เพราะพื้นที่ของอำเภอส่วนใหญ่หรือพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำกลาง-น้ำของนั้นจะอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เอกสารสิทธิ์ที่มีอยู่ในบางหมู่บ้านยังเป็นเพียงส่วนน้อยจึงมีเพียงสิทธิครอบครอง (สค.) และสิทธิการทำประโยชน์ในที่ทำกิน (สปก.) เท่านั้น

น้ำ

อำเภอปางมะผ้ามีแหล่งน้ำผิวดินกระจายอยู่เกือบทั่วไปยกเว้นตอนกลางของพื้นที่ และถูกจัดอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งมีตั้งแต่ชั้นที่ 1 – 5 ซึ่งหมายถึงเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำลำธาร (1A) ป่าต้นน้ำลำธารที่ถูกทำลาย (1B) พื้นที่ที่สามารถทำประโยชน์ได้ แต่ต้องไม่มีผลกระทบต่อต้นน้ำลำธาร พื้นที่ซึ่งประกอบกิจกรรมบางอย่างได้รวมทั้งการเกษตรบางชนิด พื้นที่ซึ่งสามารถปลูกพืชไร่ได้ และพื้นที่ซึ่งสามารถประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้รวมทั้งกิจกรรม สำหรับแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญมีดังนี้คือ

1) **น้ำของ** ต้นน้ำอยู่บริเวณเทือกเขาชายแดนไทย-พม่า มีทิศทางการไหลจากทิศเหนือลงไปทางใต้ ใช้เป็นเส้นแบ่งเขตการปกครองของอำเภอปางมะผ้ากับอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และไหลลงสู่แม่น้ำปายทางทิศใต้ ในพื้นที่น้ำของมีลุ่มน้ำย่อย คือห้วยปางอู ห้วยขาน ห้วยเมือง ห้วยนำออก ห้วยคามและห้วยโป่งสามปึก

2) **ห้วยโป่งสามปึก** เป็นลุ่มน้ำย่อยของน้ำของ มีต้นน้ำอยู่บริเวณชายแดนไทยพม่าบริเวณบ้านปางคาม ห้วยโป่งสามปึกมีทิศทางการไหลจากทิศเหนือลงไปทางทิศใต้ และไหลไปรวมกับน้ำของทางทิศเหนือก่อนถึงบ้านไม้ซางหนามประมาณ 1.5 กิโลเมตร เป็นลุ่มน้ำที่ไหลผ่านบริเวณลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบสูงหินปูน บริเวณนี้จึงมีถ้ำปรากฏอยู่มากทั้งสองฝั่งของลำน้ำ ลำห้วยย่อยของห้วยโป่งสามปึกได้แก่ ห้วยเสี้ยว ห้วยเรือ ห้วยน้ำปุง

3) **น้ำแม่ละนา** เป็นลุ่มน้ำย่อยของห้วยโป่งสามปึก มีต้นน้ำอยู่ที่บริเวณบ้านห้วยปางตอง ซึ่งอยู่ชายแดนไทย-พม่า เป็นลุ่มน้ำที่อยู่บริเวณตอนกลางของอำเภอปางมะผ้า มีทิศทางการไหลจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปสู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นต้นกำเนิดของถ้ำแม่ละนาที่มีความยาวที่สุดในประเทศไทยคือมีระยะทาง 12 กิโลเมตร ไหลลอดผ่านที่ราบสูงหินปูน คอยถ้ำมะแกง และไหลลงไปรวมกับห้วยโป่งสามปึกบริเวณใกล้ถนนสายอำเภอปางมะผ้า-แม่ฮ่องสอน บริเวณทางแยกเข้าบ้านลูกข้าวหลาม

4) **น้ำลาด** เป็นลุ่มน้ำใหญ่ที่สุดในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมด มีต้นกำเนิดอยู่บริเวณชายแดนไทย-พม่าทางตอนเหนือและเขตติดต่อระหว่างเขตอำเภอปางกับอำเภอปางมะผ้า มีทิศทางการไหลจากทิศตะวันออกไปสู่ทิศตะวันตก มีลุ่มน้ำย่อยที่สำคัญคือ ลุ่มน้ำแม่หมู ห้วยน้ำลาด ห้วยไฮ น้ำแม่อุ่มมอง น้ำแม่รวงน้อย ห้วยแม่แพมแงงขวา ห้วยกิดอัน ห้วยน้ำดำ น้ำลาดเป็นสายน้ำที่ทำให้กำเนิดถ้ำน้ำลาด หรือ"ถ้ำลอด"ที่มีปากถ้ำใหญ่ที่สุด

5) **ลุ่มน้ำปาย** ไหลผ่านทางตอนใต้ของอำเภอปางมะผ้า เป็นทางน้ำสายหลักที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ ในเขตอำเภอปางมะผ้าไหลมารวมกันและไหลลงสู่แม่น้ำสาละวินในที่สุด

นอกจากนี้ยังมีลำน้ำสายสั้น ๆ อีกหลายสาย เช่น น้ำห้วยแห้ง น้ำปางไม้แดง รวมทั้งมีน้ำไหลมุดลงดิน เนื่องจากในบริเวณตอนกลางของอำเภอปางมะผ้าคือในพื้นที่บ้านไร่เขตตำบลสบป่อง ไปจนถึงบริเวณกึ่งสามสิบ มีลักษณะ โครงสร้างทางธรณีเป็นหินปูนที่มีรอยแตก จึงทำให้น้ำรางที่ไหลมาจากทางทิศเหนือผ่านถ้ำลอด ห้วยแม่อุ่มมองหลวงที่ไหลมาจากทิศตะวันออก ห้วยน้ำรางที่ไหลมาจากทิศใต้ และน้ำรางหลวงที่ไหลมาจากทิศตะวันตก ไหลซึมลงใต้ดินไปรวมกันเป็นลำธารน้ำขนาดใหญ่และไหลลงไปรวมกับลุ่มน้ำในบริเวณใกล้เคียง เช่น น้ำลาง น้ำของและน้ำปาย

ป่าและสัตว์ป่า

จากสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนทำให้พบป่าไม้หลายหลากพันธุ์ โดยมีทั้งป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง ป่าดิบชื้น ป่าสนเขาและป่าเขาหินปูน ส่วนใหญ่จะเป็นป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้งจะพบกระจายอยู่ใกล้แม่น้ำลำห้วยสายต่าง ๆ เช่น แม่น้ำของ น้ำของน้อย ห้วยโป่งกลางปาย ห้วยแม่ยาน ห้วยแพม เป็นต้น และมีไม้ยางเป็นพันธุ์ไม้เด่น ป่าดิบเขากระจายอยู่บริเวณเทือกเขาที่เป็นรอยต่อระหว่างอำเภอปายกับอำเภอปางมะผ้า ภูเขาสูงทางตอนใต้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย และบางส่วนของเทือกเขาหินปูนตอนกลางของพื้นที่ พันธุ์ไม้ที่เด่นชัดคือไม้ก่อชนิดต่าง ๆ ในระดับความสูง 1,000 เมตรขึ้นไปในเขตภูเขาหินปูนจะพบป่าเขาหินปูน ซึ่งโดยปกติมีลักษณะพันธุ์ไม้แตกต่างไปจากป่าดิบเขาโดยทั่วไป ดังนี้

1) ป่าเบญจพรรณหรือป่าโปร่งผสม (Mixed Deciduous Forest) เป็นสังคมป่าที่ขึ้นปกคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอปางมะผ้า พบตั้งแต่ที่ราบเชิงเขาหรือบริเวณที่มีระดับต่ำกว่าป่าเต็งรังลงมา มักครอบคลุมพื้นที่มีหน้าดินลึก มีหินและกรวดน้อย ป่าชนิดนี้ปกติจะมีเรือนยอด 3 ชั้น ความสูงของไม้ชั้นเรือนยอดประมาณ 30-35 เมตร ป่าเบญจพรรณหรือป่าโปร่งผสม แบ่งได้เป็น 2 สังคมย่อย คือป่าโปร่งผสมที่มีไม้สักกับที่ไม่มีไม้สักขึ้น ที่มีไม้สักขึ้นอยู่มักจะพบในพื้นที่ที่มีระดับต่ำกว่า มีความชุ่มชื้นและดิน มีการระบายน้ำดีกว่า โดยเฉพาะบริเวณเชิงเขาหรือที่ใกล้ห้วย

ป่าเบญจพรรณหรือป่าโปร่งผสมก็เช่นเดียวกับป่าเต็งรัง ที่ดำรงอยู่ได้เพราะมีไฟป่าไหม้ทุกปี ทำให้พรรณไม้ต่าง ๆ มีโอกาสเบียดแทรกไม้ใหญ่เพื่อเติบโตได้ พรรณไม้ที่พบมากในป่านี้ได้แก่ ไม้สัก ไม้แดง ประดู่ รกฟ้า สมอไทย ตะเคียน ดินนกก มะกอกเกลื้อน ติ้ว ยอป่า และก่อชนิดต่าง ๆ ป่าชนิดนี้ยังมีไม้ไผ่ขึ้นผสมอยู่หลายชนิด รวมทั้งมีกล้วยไม้สกุลหวาย ช้าง กุหลาบและเข็ม อีกทั้งมีพรรณไม้เกาะยึดหลายชนิดเสริมให้ป่าชนิดนี้มีความน่าสนใจขึ้นไปอีก นอกจากนี้บางบริเวณพื้นที่ที่มีความชื้นสูง เช่น บริเวณดินลำห้วยหรือตามร่องห้วยจะมีต้นไม้ขึ้นหนาแน่นเป็นพิเศษ อาจมีสภาพป่าคล้ายกับป่าดงดิบ มีเรือนยอดแน่นทึบ พบว่าบางบริเวณลักษณะชั้นเรือนยอดของป่ามี

เรือนยอดปกคลุมถึง 4 ชั้น ตัวอย่างเช่น ไม้ที่มีเรือนยอดชั้นบนสุดมีความสูงตั้งแต่ 30 เมตรขึ้นไป และเรือนยอดอยู่ไม่ชิดกัน เช่น ไม้ตะเคียน ปออีเก้ง หว่า เป็นต้น

2) ป่าเต็งรัง (Dry Dipterocarp Forest) สังคมป่าเต็งรังที่พบจัดเป็นสังคมป่าเต็งรังผสมไม้สนเขา (*Dipterocarpus pinetum-merkusii*) สถานที่พบมักเป็นสนสองใบ ป่าชนิดนี้จะครอบคลุมพื้นที่ระดับต่ำกว่า 800 เมตรลงมา พบในบริเวณที่เป็นสนเขาที่มีหน้าดินน้อย หินโผล่ป่าเต็งรังที่สมบูรณ์จะมีเรือนยอด 3 ชั้น ความสูงของไม้เรือนยอดประมาณ 20-25 เมตร ส่วนบริเวณที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำจะมีเรือนยอดเพียง 2 ชั้น และไม้ชั้นเรือนยอดจะมีความสูงไม่เกิน 15 เมตร ไม้ป่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมพืชชนิดนี้ดำรงอยู่ได้ พรรณไม้ที่สำคัญที่พบในป่าชนิดนี้ได้แก่ เหียง พลวง เต็ง รัง พะยอม แข็งกวาง และมีไม้ก่อหลายชนิดผสมอยู่ด้วย เช่น ก่อแพะ ก่อค้าง ก่อตาหมู เป็นต้น

3) ป่าดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) สังคมป่าชนิดนี้มีลักษณะโครงสร้างเช่นเดียวกับป่าดงดิบชื้น แต่จะอยู่สูงกว่า คืออยู่ในระดับ 1,000 เมตรขึ้นไป สภาพของป่าจึงผันแปรไปตามอิทธิพลของลม บริเวณยอดเขาที่ได้รับลมจะเป็นไม้แคระแกรนและมีเรือนยอดเพียง 2 ชั้น เท่านั้น พรรณไม้ที่สำคัญในสังคมป่าดิบแล้ง ได้แก่ ไม้วงศ์ก่อ (*Fagaceae*) ซึ่งมีอยู่หลายชนิด เช่น ก่อแป้น ก่อเคียว ก่อแดง ก่อดำ ก่อหมู ก่อค้าง ก่อแหลม เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีไม้อื่น ๆ ที่สำคัญ เช่น ไม้ทะเลใต้ ขุนไม้ ก่ายาน อบเชย กำลังเสื่อโคร่ง ไก่แดง สลีนก แข็งกวาง หมือด พิกุลป่า

และมะขามป้อม สำหรับไม้พื้นล่างขนาดเล็กที่ปรากฏให้เห็น ได้แก่ กุหลาบป่า อ้าหลวง เข็มขาว เข็มแดง รองเท้านารี และม้ากระทืบโรง เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบพวกมอสและเฟิร์นตามพื้นป่า และบนต้นไม้ก็มักจะมีเฟอยลมเกาะติดอยู่ ในป่าดิบแล้งมักพบไม้พื้นล่างไม่รบกวนนัก ส่วนมากเป็นกล้าของไม้ใหญ่ และยังพบไม้พื้นล่างชนิดอื่น ๆ อีก เช่น พลอง (*Rhodamnia dumetorum* Merr & Perry) และไม้บริเวณริมลำธารที่มีน้ำไหล จะพบพรรณไม้ที่เป็นพวกข่า (*Alpinia* spp.) และพวกไม้ตระกูลปาล์ม (*Arocaceae*) ขึ้นปะปนอยู่

4) ป่าดิบชื้น (Evergreen Forest) เป็นป่าที่ขึ้นอยู่ในที่ค่อนข้างสูง ตั้งแต่ระดับความสูง 600 เมตรจากระดับน้ำทะเลขึ้นไป ส่วนมากจะอยู่ตามบริเวณลำห้วยที่มีความชุ่มชื้นมาก ลักษณะโครงสร้างทั่วไปจะมีชั้นเรือนยอด 3 ชั้น ความสูงของชั้น ความสูงของไม้ชั้นเรือนยอดมากกว่า 35 เมตร เรือนยอดปกคลุมมากกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ บริเวณพื้นที่ป่าปกคลุมด้วยอินทรียัตถุซึ่งเป็นซากของเศษใบไม้กิ่งไม้เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นไม้วงศ์ก่อผสมอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นก็ยังมีไม้ในสกุล *Podocarpus* ผสมอยู่ด้วย ไม้ที่มีขนาดใหญ่ในป่านี้ได้แก่ ยางปลาย จำปีป่า มณฑาดอย สารภีค้อย ทะโล้และมะหวด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีไม้ที่สำคัญและหายาก เช่น ไม้หอม ก่ายาน อบเชย พญาไม้ สำหรับไม้ก่อที่พบในสังคมนี้ส่วนใหญ่จะเป็นก่อน้ำ ก่อแป้น ก่อลับ ก่อหม่น ก่อ

เดียว ก่อค้าง ส่วนพืชที่ชอบน้ำมักขึ้นอยู่ตามริมห้วย ได้แก่ ตองลาด ปอเต่า เตียน้ำและกล้วยป่า พืชเกาะยึดที่สำคัญ ได้แก่ ข้าหลวงหลังลาย ชายผ้าสีดา พื้นป่าจะพบพวกกุศและเฟิร์นที่ขึ้นอยู่ค่อนข้างหนาแน่น รวมทั้งมีพวกเห็ดต่าง ๆ ขึ้นอยู่ตามซากไม้ที่กำลังผุพัง เช่น เห็ดหูหนู เป็นต้น

5) ป่าสนเขา (Pine Forest) มีกระจัดกระจายอยู่เป็นหย่อมเล็กๆ ตามบริเวณที่สูง โดยเฉพาะตามสันเขา มีสนสองใบและสามใบ แต่ส่วนมากจะเป็นสนสามใบ ปกติจะมีไม้ก่อกำขึ้นผสมอยู่

6) ป่าเขาหินปูน เป็นป่าที่ขึ้นอยู่เฉพาะตามภูเขาที่เป็นเขาหินปูนเท่านั้น สภาพป่าเป็นป่าแคระแกร็น ไม้ที่ขึ้นอยู่มีขนาดเล็ก เนื่องจากมีชั้นหน้าดินน้อยมาก จากการสำรวจชนิดพรรณไม้ที่เข้าถึง พบว่าชนิดไม้คล้ายกับในป่าดงดิบชื้น เนื่องจากบริเวณที่เข้าถึงนั้นเป็นเนินเขาเตี้ย ๆ ไม่สูงชัน มีชั้นหน้าดินค่อนข้างหนาอยู่ติดกับป่าดิบชื้น ชนิดไม้ที่พบ เช่น ข่อยหนาม เลี้ยว สังกะยม ตะเคียนหิน เป็นต้น

ทรัพยากรสัตว์ป่า พบว่ามีสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ มากมายหลายประเภทของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ที่มีมากได้แก่ หมูป่า เก้ง ลิง ค่าง ชะนี และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมหายาก ได้แก่ หมี เลียงผา กวางผา กวาง เสือโคร่ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสัตว์ฟันแทะ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมและสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกชนิดต่าง ๆ สัตว์ป่าประเภทนก ได้แก่ ไก่ป่า ไก่ฟ้า นกเงือก และนกชนิดต่างๆ มากมาย และมีสัตว์ที่หายากประเภทนี้คือ นกยูง บริเวณลำห้วยมีสัตว์น้ำจำพวกปลาหลายชนิด กุ้งและปูชนิดหายาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณทางน้ำที่ไหลผ่านถ้าจะพบปลาขนาดเล็กชนิดหายาก เป็น “ปลาที่ไม่มีมีตา” พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ป่าจะพบบริเวณรอยต่อระหว่างป่าเบญจพรรณกับป่าดิบเขา นอกจากนี้ยังพบว่าปริมาณของแมลงมากและหลากหลาย แสดงให้เห็นถึงสภาพระบบนิเวศของเขตที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ (รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ถ้ำ กิ่งอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (2538) รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการประยุกต์ใช้ข้อมูลจากการสำรวจระยะไกล และระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อสำรวจตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดิน ป่าไม้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย (2541), ฐานข้อมูลสิ่งแวดล้อมเชิงพื้นที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน (2542) และบรรยายสรุป อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (2542)

3.1.3.ประวัติศาสตร์ปางมะผ้า: จากอดีตสู่ปัจจุบัน

ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ดินแดนบริเวณอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน นับเป็นแหล่งอารยธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของประเทศไทย จากหลักฐานการค้นคว้าตามแหล่งโบราณคดีที่“ถ้ำผี”ได้พบเครื่องมือหินในยุคหินกลาง หรือที่เรียกว่าเครื่องมือหิน

แบบยุคสัวิเนียน (12,000 – 6,000 ปีก่อนคริสตกาล) ทั้งที่เป็นหินกะเทาะ ขวานหินมีรอยฝนที่ขอบ เศษภาชนะดินเผาประเภทต่าง ๆ รวมทั้งหลักฐานพืชพันธุ์ซึ่งมนุษย์ที่อาศัยอยู่นำมาใช้เป็นอาหาร แต่ไม่อาจสรุปได้ว่ามนุษย์เหล่านี้เหล่านี้เริ่มเพาะปลูกพืชในถ้ำหรือเพียงแต่เก็บพืชพันธุ์จากป่าไว้เท่านั้น เมล็ดพืชที่พบมีหลายชนิดทั้งที่เป็นอาหารเช่นน้ำเต้าแดง ถั่ว บวบ ไข่เคียวเช่นหมาก พลู และใช้ปรุงอาหาร เช่น พริกไทย

นอกจากนั้นโครงการสำรวจทางโบราณคดีภาคเหนือ ยังได้สำรวจพบหลักฐานทางโบราณคดีอีกเป็นจำนวนมาก อาทิเช่น เครื่องมือหินกะเทาะ กระดูกของมนุษย์ หม้อดินลายเชือก ดินเผาที่ถูกละลายในลักษณะคล้ายเรือที่นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าอาจเป็น”โลง”หรือ”เรือ” เครื่องใช้ที่เป็นเหล็กสัมฤทธิ์ ไม้แกะสลัก เครื่องประดับ กำไล ลูกปัด ถ้วยชามที่แกะด้วยไม้และเคลือบด้วยเศษเมล็ดพืช ฯลฯ และยังปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ในถ้ำต่าง ๆ ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า กว่า 70 ถ้ำ จากหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวพื้นที่บริเวณนี้จึงอาจจะเป็นที่ตั้งชุมชนที่มีขนาดใหญ่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์โดยสืบเนื่องตั้งแต่ยุคหินกลางมาจนถึงยุคสัมฤทธิ์

ยุครัตนโกสินทร์ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 24 หรือเกือบ 500 ปีต่อมาเมืองแม่ฮ่องสอนจึงได้เริ่มตั้งเป็นหมู่บ้านโดยประมาณปีพ.ศ. 2374 ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจ้ามหาโกศลประเทศราชราชบิดี (พระยาเชียงใหม่หม่อมหลวงคำ) ได้

ทราบข่าวทางตะวันตกของเชียงใหม่เป็นป่าทึบมีช้างป่าชุกชุม จึงได้ให้”เจ้าแก้วเมืองมา” ออกมาจับช้างป่าเพื่อนำไปไว้ใช้งาน ซึ่งเจ้าแก้วเมืองมาได้เดินทางมาทางเมืองปายโดยเลียบตามฝั่งแม่น้ำปายลงมาทางใต้ และได้รวบรวมชาวไทยใหญ่ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่กระจัดกระจายในพื้นที่ให้ตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้น 2 แห่ง คือที่บ้านปางหมูและบ้านแม่ฮ่องสอน และแต่งตั้งชาวไทยใหญ่เป็นหัวหน้าปกครองหมู่บ้าน ทั้งนี้ตามประวัติเมืองแม่ฮ่องสอนและหลักฐานทางโบราณคดีสันนิษฐานว่าเมืองแม่ฮ่องสอนโบราณเคยมีชนเผ่า “ลัวะหรือลวะว้า”อาศัยอยู่ก่อนแล้ว แล้วถูกใช้ป่าหรือเกิดการรบกันมีการตาย พวกที่เหลือจึงอพยพไปอยู่ที่ปลอดภัยกว่า หลังจากนั้นเมืองแม่ฮ่องสอนก็เป็นชุมชนบ้านป่าที่มีแต่ชาวไทยใหญ่อพยพเข้ามาหากินทำไร่ทำสวนเป็นบางฤดูกาล และเป็นทางผ่านของกองทัพพม่าที่เดินทัพไปตีหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือธนบุรีเท่านั้น

จนถึงพ.ศ.2443 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีการจัดระบบการปกครองใหม่โดยรวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองปายและเมืองยวม เป็นหน่วยเดียวกันเรียกว่า “บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก” ตั้งที่ว่าการแขวง (เทียบเท่าเมือง) ที่เมืองขุนยวม มี”นายโหมค”เป็นนายแขวง แต่อำนาจในการแต่งตั้งเจ้าเมืองยังเป็นของทางเชียงใหม่อยู่ พ.ศ.2446 ย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองขุนยวมไปตั้งที่เมืองยวม แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น “บริเวณพายัพเหนือ” ขึ้นตรงต่อข้าหลวงมณฑลพายัพ พ.ศ. 2453 ย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองขุนยวมไปตั้งที่เมืองแม่ฮ่องสอน และ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ยกฐานะเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน และโปรดเกล้าให้พระศรีสุรราช (เปรี๊ยะ) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนคนแรก พ.ศ.2475 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการจัดการปกครองใหม่ ยกเลิกมณฑลและให้แบ่งเขตปกครองเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล

จังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงมีสถานะเป็นจังหวัด ประกอบด้วย 4 อำเภอ คืออำเภอเมือง ปาย ขุนยวม แม่สะเรียง และขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทยตั้งแต่นั้นมา ประมาณปี พ.ศ.2477 ได้มีการแต่งตั้งให้”สิบเอกปัญญา” (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นผู้ใหญ่บ้านปางมะผ้า และเป็นกำนันคนแรกของตำบลปางมะผ้า ขึ้นกับอำเภอเมือง ซึ่งในช่วงเวลานั้นในเขตพื้นที่ตำบลปางมะผ้า(อำเภอปางมะผ้าปัจจุบัน) ประชากรส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยใหญ่ และมีเพียงไม่กี่หมู่บ้านได้แก่ บ้านแม่ละนา บ้านไม้รัน บ้านปางคาม บ้านไม้สูง

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2484-2488) ทหารญี่ปุ่นได้เดินทัพผ่านประเทศสหภาพพม่าเข้ามาในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนตรงช่องทางบ้านห้วยต้นนุ่น อำเภอขุนยวม และใน พ.ศ.2487 ได้ทยอยเข้ามาตั้งค่ายอยู่ในเขตอำเภอขุนยวมเป็นจำนวนมาก ทหารญี่ปุ่นได้สร้างเส้นทางระหว่างเชียงใหม่-แม่ฮ่องสอน 2 เส้นทาง โดยจ้างแรงงานคนพื้นเมือง ชาวไทยใหญ่และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ โดยเส้นทางหนึ่งเริ่มจากค่ายที่ขุนยวมมาอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และอีกส่วนหนึ่งเริ่มมาจากเชียงใหม่ผ่านอำเภอปายและพื้นที่ของอำเภอปางมะผ้า (ปัจจุบัน) เพื่อเข้าสู่แม่ฮ่องสอน โดยกองทัพญี่ปุ่นมีจุดประสงค์ที่จะใช้เป็นเส้นทางลำเลียงเสบียง อาวุธและกำลังพลเข้าโอบล้อมกองทัพอังกฤษในพม่าและอินเดีย แต่ในที่สุดก็แพ้สงครามไปก่อน

ภายหลังจากนั้นเหล่าข้าราชการ พ่อค้าและประชาชน ก็ได้ใช้เส้นทางดังกล่าวในการสัญจรไปมาเป็นประจำ โดยมีจุดพักค้างแรมที่ “บ้านสบป่อง” ซึ่งเป็นบริเวณที่น้ำแม่อุ้มองไหลมาบรรจบกับลำน้ำกลาง ช่วงปี พ.ศ. 2491 ทางราชการจึงได้จัดตั้งสถานีตำรวจภูธรตำบล เพื่อรักษาความปลอดภัยแก่ผู้เดินทางผ่านไปมา ณ บริเวณที่เรียกว่า “ปางมะผ้า” ซึ่งในรัศมี 20 กิโลเมตรรอบบ้านสบป่องหรือปางมะผ้าเป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีชาวไทยใหญ่ และชาวมูเซอซึ่งเริ่มอพยพเข้ามาในช่วงปี 2490-2510 ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหย่อม ๆ และแทบจะตัดขาดจากโลกภายนอกโดยสิ้นเชิง จนถึงปีพ.ศ. 2520 ทางราชการได้ปรับถนนให้ดีขึ้น บรรดาชาวพื้นราบ ชาวเขาจากต่างอำเภอ/จังหวัด และผู้หลบหนีเข้าเมืองจากประเทศพม่า ได้อพยพเข้าหิรัญการสู้รบและมาตั้งรกรากทำมาหากินมากขึ้นตามลำดับนับตั้งแต่ ปีพ.ศ.2490 เป็นต้นมา ซึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหาในการจัดทำทะเบียนราษฎร การควบคุม จัดระเบียบประชากร การบุกรุกทำลายป่า การปลุกผี การเสพยาเสพติด ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากโจรสลัดและกองกำลังจากชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดนที่มีชุกชุมเป็นจำนวนมาก เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จึงได้ยก

ฐานะจากตำบลปางมะผ้า เป็น”กิ่งอำเภอปางมะผ้า” ในวันที่ 1 เมษายน 2530 โดยแยกจากเขตการปกครองอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และยกฐานะเป็น”อำเภอปางมะผ้า” เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2539

(ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน บริเวณลุ่มน้ำตาง-น้ำของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน: 2546 หน้า 20 -41)

3.1.4.สภาพประชากร การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม

อำเภอปางมะผ้าแบ่งพื้นที่เขตการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 เป็น 4 ตำบล รวม 37 หมู่บ้าน 15 หย่อมบ้าน ประกอบด้วย

1. ตำบลสบป่อง ประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน 4 หย่อมบ้าน
2. ตำบลปางมะผ้า ประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน 3 หย่อมบ้าน
3. ตำบลถ้ำลอด ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน 3 หย่อมบ้าน
4. ตำบลนาปู่ป้อม ประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน 3 หย่อมบ้าน

จากพื้นที่การปกครอง 4 ตำบล เป็นตำบลที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่า 3 ตำบล มีเพียงตำบลสบป่องตำบลเดียวที่ไม่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่า ทุกตำบลมีองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทำหน้าที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ประชากรปางมะผ้า : ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏอยู่ในเขตพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำตาง-น้ำของหรือเขตอำเภอปางมะผ้า นั้น ประกอบด้วยหลายชนเผ่า จากข้อมูลที่ทำให้การปกครองอำเภอปางมะผ้า เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2542 ระบุว่าอำเภอปางมะผ้ามีประชากรทั้งหมด 15,253 คน เป็นชาวไทยภูเขา 5 ชนเผ่าคือ มูเซอหรือลาฮู (Lahu) ลีซอหรือลีซู (Lisu) กะเหรี่ยงหรือปกากะญอ (Karen) แม้วหรือม้ง (Meo) ลัวะ (Lua) จำนวนรวมทั้งสิ้น 7,807 คน หรือร้อยละ 51 ที่เหลือ 7,446 คน หรือร้อยละ 49 เป็นชาวไทยและไทยใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลนาปู่ป้อมและตำบลปางมะผ้า (สำนักงานอำเภอปางมะผ้า. 2542. บรรยายสรุปอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (เอกสารถ่ายสำเนาเขียน เล่ม) หน้า 3.)

ในกลุ่มชาวไทยภูเขาที่มีจำนวนมากที่สุดคือชาวมูเซอ โดยมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 4,621 คน แยกเป็นมูเซอแดง (Lahu Nyi) 11 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่อยู่ในตำบลถ้ำลอดและตำบลนาปู่ป้อม มูเซอดำ (Lahu Na) 5 หมู่บ้าน อยู่ในเขตตำบลปางมะผ้าทั้งหมด รองลงมาตามลำดับคือลีซอมีจำนวน 2,387 คน 5 หมู่บ้าน อยู่ในเขตตำบลสบป่องทั้งหมด กะเหรี่ยงสะกอ (S Kaw Karen หรือ ยางขาว) มีจำนวน 699 คน 2 หมู่บ้าน อยู่ในเขตตำบลสบป่องและตำบลถ้ำลอด ลัวะจำนวน 65 คน 1 หมู่บ้าน อยู่ในเขตตำบลนาปู่ป้อม และม้งจำนวน 35 คน 1 หย่อมบ้าน อยู่ในเขตตำบลสบป่อง

ทั้งนี้ประชากรของอำเภอปางมะผ้าประมาณ 1 ใน 3 จะกระจุกตัวอยู่ในเขตตำบลสบป่อง ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ หน่วยงานราชการต่าง ๆ โรงเรียนประจำอำเภอ ตลาดสดของชุมชน ตลอดจนเป็นศูนย์กลางทางการค้าและบริการต่างๆ อาทิเช่นร้านค้า ร้านอาหาร ปั้มน้ำมัน อู่ซ่อมรถ รีสอร์ท ฯลฯ

การทำมาหากินและประกอบอาชีพ จากลักษณะทางกายภาพบริเวณลุ่มน้ำกลาง-น้ำของ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีความลาดชันสูง และมีพื้นที่ราบบริเวณลุ่มน้ำจำกัด ทำให้ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำไร่ ทำสวนและทำนาบางส่วน โดยพื้นที่ทำการเกษตรมีอยู่เพียงร้อยละ 3.9 ของพื้นที่ทั้งอำเภอ (26,718 ไร่ จากพื้นที่ 683, 750 ไร่) นอกจากนี้พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอปางมะผ้ายังอยู่ในเขตดูแลควบคุมตามพรบ.ป่าสงวนแห่งชาติ พรบ.เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย (พ.ศ.2515) และพรบ.เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน (พ.ศ.2543) ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยทำกินในอำเภอปางมะผ้า จึงไม่มีเอกสารสิทธิในการถือครองพื้นที่ทำกิน เท่าที่ผ่านมามีแต่การออกเอกสารสิทธิประเภทสปก. การออกเอกสารสิทธิประเภท นส.3 และสค.1 นั้นมีเพียงส่วนน้อยให้แก่ชาวบ้านที่บ้านแม่ละนาและบ้านเมืองแพม เท่านั้น

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของปางมะผ้า จึงเกี่ยวเนื่องจากอาชีพหลักของประชากร ถือเป็นผลผลิตจากที่ไร่สวนเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ข้าวไร่ งามขาว ข้าวโพด ถั่วเหลืองและกระเทียม นอกจากนี้ชาวบ้านยังเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภค ขายและเพื่อประกอบพิธีกรรมตามวัฒนธรรมชนเผ่าที่สำคัญได้แก่หมู ไก่ และเลี้ยงวัวควายเพื่อใช้งานและขายเป็นรายได้เสริม โดยเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ

ปรากฏการณ์ที่บ่งชี้ถึงความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ และลักษณะการทำมาหากินของชนเผ่าในพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำกลาง - น้ำของนั้น สามารถพบเห็นได้ไม่ยาก หากเดินทางผ่านไปบนเส้นทางเชียงใหม่-ปาย-แม่ฮ่องสอน จะได้พบชาวไทยภูเขาซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวลีซอและมูเซอ นำ “ของป่า” ตามฤดูกาล เช่นเห็ด หน่อไม้ และเสื้อผ้า ย่าม เครื่องประดับ งานหัตถกรรม ฯลฯ มาวางขายตาม “จุดชมวิว” และปากทางเข้าหมู่บ้านเป็นระยะๆ โดยเฉพาะทุกวันอังคาร ทางอำเภอได้จัดเป็น “ตลาดนัด” ขึ้นที่บริเวณตลาดสดและสถานีรถโดยสาร บ้านสบป่อง อำเภอปางมะผ้า ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการปกครองและการค้าของอำเภอ ในวันดังกล่าวจะมีพ่อค้าทั้งในและนอกพื้นที่ นำสินค้าประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ จากเมืองมาวางขายอย่างคึกคัก พ่อค้าพวกนี้ส่วนใหญ่จะเป็นคนจีน คนไทยพื้นราบ มีลักษณะเป็นกองคาราวานสินค้าตระเวนขายไปตามชุมชนต่าง ๆ

3.2 การอพยพของชาวมูเซอคำในพื้นที่ปางมะผ้า

ชาวมูเซอคำเป็นกลุ่มที่จัดอยู่ในตระกูลทิเบต – พม่า สืบเชื้อสายมาจากชนชาติ โล-โล อพยพเข้าสู่ไทยจากพม่าประมาณ 100 ปีมานี้ พร้อมกับกลุ่มมูเซอแดง มูเซอคำนี้พบจำนวนมากเป็นอันดับ 2 ของกลุ่มมูเซอในประเทศไทย ความแตกต่างของกลุ่มมูเซอคำและมูเซอแดงนี้อยู่ที่เครื่องแต่งกายของผู้หญิงโดยชาวมูเซอคำจะใช้สีดำ ส่วนมูเซอแดงใช้สีดำเช่นกันแต่มีสีแดงมากกว่า ความแตกต่างอีกอย่างคือ ผู้ชายมูเซอแดงนิยมสูบฝิ่น ไม่ค่อยขยันล่าสัตว์ อุปนิสัยเป็นนักรบ แต่มูเซอคำขยันไม่สูบฝิ่นและไม่ชอบล่าสัตว์ รักความสงบ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ 2545:199-258) ใน อ.ปางมะผ้ามีการอพยพเข้ามาของกลุ่มหนึ่งเมื่อประมาณ 60-70ปีมาแล้ว โดยย้ายมาจากพม่าแถบบ้านห้วยเมยและบ้านปางโยน อพยพเข้ามายังฝั่งประเทศไทยทางบ้านปางคามน้อยเพื่อหนีภัยจากโจรจีนฮ่อบุกเข้ามาปล้นสะดมข้าวปลาอาหารและเงินทองจากชาวบ้านและได้เข้ามาอยู่ที่ บ้านปางคามเก่า(ปัจจุบันเป็นที่เลี้ยงสัตว์บ้านปางคามน้อย) เมื่อมาอยู่ที่บ้านปางคามเก่าชาวบ้านประสบปัญหาเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่สบายและมีการขัดแย้งกันภายใน จึงได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านห้วยยาว อยู่ห่างจากบ้านจำโบ้ ปัจจุบันประมาณ 1.5 กิโลเมตร เมื่อมาอยู่ที่บ้านห้วยยาวระยะหนึ่งเกิดปัญหามีคนเจ็บไข้ได้ป่วยตาย(พ่อของนายจำโบ้) จึงอพยพออกจากหมู่บ้าน โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 แยกไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านจำโบ้ปัจจุบัน นำโดยนายจำโบ้ ไพเรนดิธรรม กลุ่มที่ 2 แยกไปตั้งหมู่บ้านที่บ้านตองผา ขณะที่อยู่บ้านตองผา มีทางราชการนำโครงการ กสข. ขุดบ่อน้ำไปดำเนินการให้ ชาวบ้านไม่เข้าใจเกรงจึงได้หนีไปรวมกับบ้านจำโบ้ และส่วนหนึ่งหนีไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านปางคามน้อยในปัจจุบัน นำโดยนายจำดา สาเหตุที่ต้องมีการอพยพบ่อยครั้งนั้นชุมชนให้เหตุผลว่า “คนเฒ่าคนแก่บอกว่า ถ้าคนในหมู่บ้านเจ็บ เป็น ไข้ ตายติดต่อกัน 4-5 คน จะอยู่ไม่ได้ต้องย้ายบ้าน แต่ก่อนนี้มันบ่มีหมอเป็นไข้มาลาเลียขึ้นสมองตายกันมาก ชาวบ้านก็กลัว”

ระหว่างพ.ศ.2522-2523 มีชาวบ้านจำโบ้ไปตั้งปางคาม (เพิงหรือห้างเพื่อพักแรมชั่วคราว) เพื่อทำไร่เลี้ยงหมู บริเวณบ้านลูกข้าวหลามแต่ก็ยังมาร่วมทำกิจกรรมทางศาสนาที่บ้านจำโบ้ จนกระทั่งปีพ.ศ.2526-2527 เกิดความขัดแย้งเรื่องงานพัฒนาระหว่างผู้นำกับผู้อาวุโสในหมู่บ้าน จึงมีชาวบ้านแยกตัวออกไปอยู่ที่บ้านลูกข้าวหลามจนก่อตั้งเป็นหมู่บ้านทางการ บ้านลูกข้าวหลาม หมู่ที่ 9 ในปี 2530 และในปีพ.ศ.2532 ชาวบ้านจำโบ้ ส่วนหนึ่งได้ไปตั้งปางคามอยู่ที่บ้านปางแปก และภายหลังมีชาวบ้านจากหมู่บ้านไปทำไร่ เลี้ยงสัตว์มากขึ้นจนตั้งเป็นหมู่บ้านปางแปกและได้เปลี่ยนชื่อเป็นหมู่บ้านทางการ เป็นบ้านบ่อไคร้ หมู่ที่ 11 ในปีพ.ศ.2539

3.3 หมู่บ้านป๋อไคร้

3.3.1 บริบทชุมชน

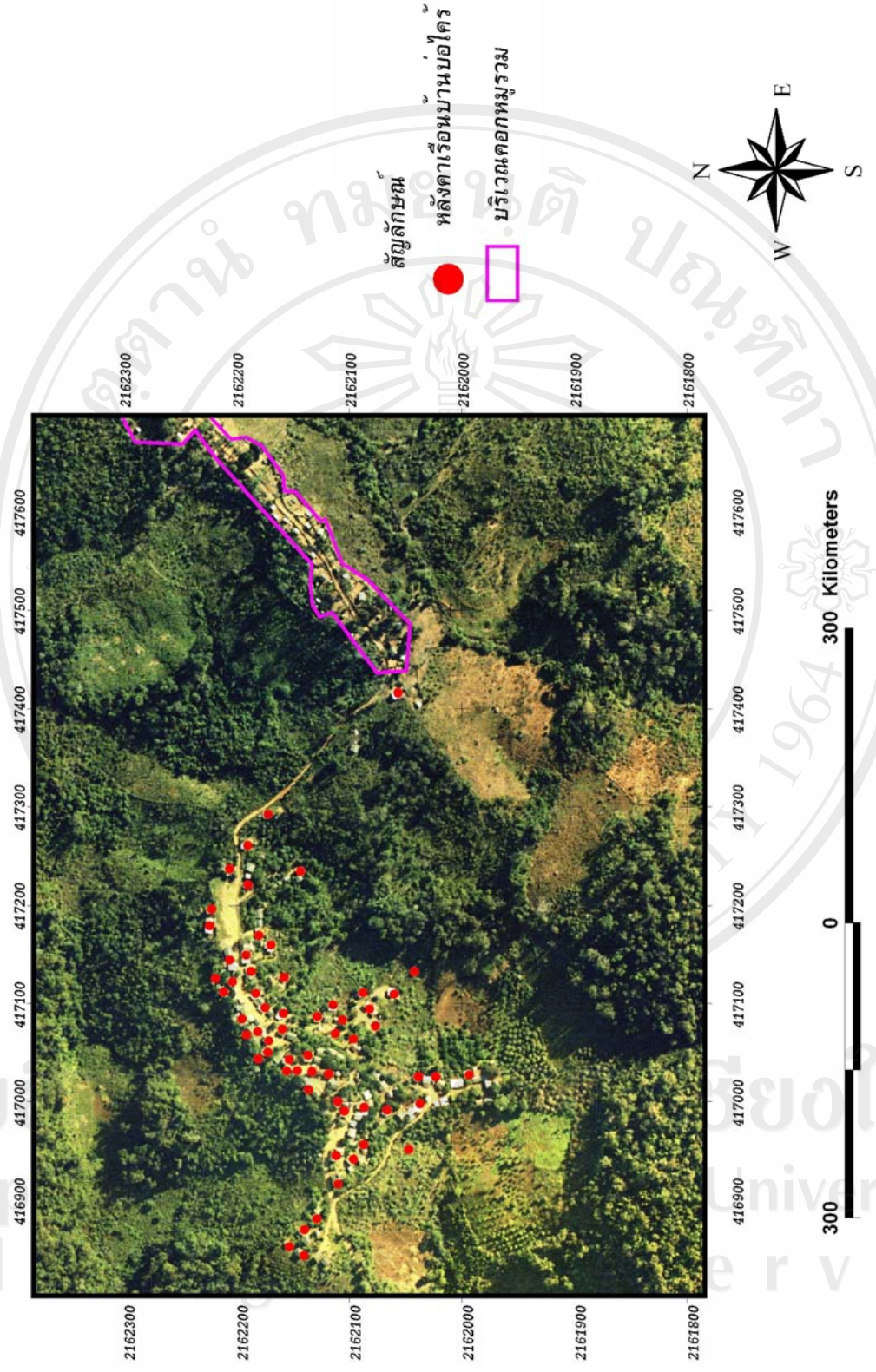
บ้านป๋อไคร้ หมู่ที่ 11 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านของชนเผ่ามูเซอคำ (Lahu Shehleh) ตั้งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย ชุมชนตั้งอยู่บนสันเขา ล้อมรอบด้วยภูเขาที่มีความลาดชันสูง ชาวบ้านจะทำไร่ตามบริเวณเชิงเขาและหุบเขารอบชุมชน บ้านป๋อไคร้ห่างจากตัวอำเภอปางมะผ้าประมาณ 6 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทางทิศตะวันตกประมาณ 58 กิโลเมตร ตามถนนทางหลวงแผ่นดิน สาย 1095 ปาย – แม่ฮ่องสอน อยู่ระหว่างบ้านท่าไคร้และบ้านจะโป๋บนทางหลวงสายปาย-แม่ฮ่องสอน ริมถนนปากทางเข้าหมู่บ้านจะมีเพิงขายของป่าของชาวบ้านตั้งเรียงรายอยู่ จากถนนหลักจะมีถนนคอนกรีตแยกเข้าสู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านระยะทางประมาณ 800 เมตร จึงสามารถเดินทางเข้าออกได้สะดวกตลอดปี

ทิศเหนือติดกับบ้านแม่ละนา (ไทยใหญ่) และบ้านยาป่าแหน (มูเซอคำ)

ทิศตะวันออก ติดกับบ้านถ้ำลอด (ไทยใหญ่) และบ้านสบป่อง เป็นที่ตั้งอำเภอปางมะผ้า

ทิศใต้ ติดกับบ้านท่าไคร้ (คนเมือง)

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านลูกข้าวหลาม (มูเซอคำ)

ภาพที่ 3.3 ภาพแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ มาตรฐาน 1: 4000 ปี 2545 หมู่บ้านบ้านบ่อไคร้ หมู่ 11 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

3.3.2 ประวัติชุมชน

เดิมก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่บ้านบ่อไคร้ ใต้อู่ที่ปางคามน้อย อยู่กันประมาณ 22 หลังคาเรือน มีมุเซอคำ 8 หลังคาเรือน ที่อยู่ที่ปางคามน้อยมีดังนี้ นาย จำบู่อ้อคำ, นาย จำลอ, นาย จะอ้อ, นาย จำโบ, นาย ใจหย่อ, นาย แดก, นาย จำปี, นาย โบโก ที่เหลือเป็นมุเซอแดง ซึ่งแบ่งพื้นที่กันอยู่ ขณะที่อยู่ที่ปางคามน้อย มีการตายเกิดขึ้น และมีเรื่องผิดกฏฐูสาว พี่น้องมุเซอคำ 8 หลัง จึงย้ายไปอยู่ที่ห้วยยาว โดยมีวิธีการเลือกพื้นที่ คือ พื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับทำที่ทำกิน ที่เลี้ยงสัตว์ดี ตอนที่ตั้งบ้านอยู่ที่ห้วยยาว บริเวณแถบนี้เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีบ้านปางโยนตั้งอยู่ใกล้กับปางคอง อยู่ได้ประมาณ 3 ปี มีคนเข้ามาสมทบ มีดังนี้ นาง นาอู (ย้ายมาจากบ้านลูกข้าวหลาม), นาย จำกอปอเหลืออยู่ปางโยน 3 ปี 10 หลังคาเรือน ในปีที 4 ที่อยู่ที่ห้วยยาว มีคนจากปางโยนย้ายเข้ามาสมทบอีก 7 หลังคาเรือน ดังนี้ นาย ป่าป่า, นาย จำหา, นาย ยาก่า, นาย จำมูต่อ, นาย จำหา, นาย ซาพะ, นาย จำก่าปี อยู่ห้วยยาวได้ 7 ปี มีหลังคาประมาณ 80 หลังคาเรือน ขณะที่อยู่ที่ห้วยยาว เลือกพื้นที่ที่จะทำปางคามที่ต้องผา, บ้านลูกข้าวหลาม, บ้านบ่อไคร้ ที่เลือก 3 ที่นี้เป็นปางคาม เพราะพื้นที่เหมาะสมแก่การทำไร่เลี้ยงสัตว์ ในปีที 7 ย้ายไปอยู่ที่จะโบ 23 หลังคา สาเหตุที่ย้ายคือ เป็นเครือญาติกัน ใกล้ถนน มีนาย จำโบ นาย จำบ่อคำ นาย จำกอปอเหลือ นาย จำมูต่อ นาย ปีหลิวใหม่ นาย ใจหย่อ นาย แตะก่อ นาย ยาก่า นาย จำมูแตะ นาย สาหุ นาย ป่าป่าจอย นาย จำหะแหน นาย จำปีคำ นาย ยอฮื้อนายจำล่าโก นาย นาจื้อ นาย ป่าป่า นาย จำอ้อ นาย หมอแหง นาย จำแหน ตาลา นาย บุญธรรม นาย คาอู นาย จำอูแตะ อยู่บ้านจำโบประมาณ 7 ปี ประมาณปี 2526 ย้ายไปอยู่ที่กองแปก “กองแปก” หรือ “ปางแปก” ซึ่งมีความหมายว่าป่าไม้เกียะ (“แปก” หมายถึงไม้เกียะหรือไม้สน) เพราะว่ามีต้นเกียะอยู่ประมาณ 40 กว่าต้น ขณะนี้กลายเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่บวชป่าของบ้านบ่อไคร้

แต่เดิมในพื้นที่นี้เคยมีมุเซอแดงมาพักอาศัยอยู่ที่บริเวณคอกหมูรวมปัจจุบันเพื่อทำไร่/นา ในศูนย์ทดลองพืชเมืองหนาวแต่ติดเชื้อไข้มาเลเรีย จึงอพยพไปอยู่บ้านยาป่าแหน จำนวน 4 ครัวเรือน คือ 1) นายจะอ้อ พันธุ์สามหมอก 2) นายทวี ไพรมนดิธรรม 3) นายประสงค์ สุขเรือนทอง 4) นายวิระวุฒิ ศิริเสาวภาคย์ มาสร้างบ้านขึ้นเป็นปางพักแรมเพื่อทำไร่และเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากเห็นว่าพื้นที่ทำกินและแหล่งน้ำบ้านจำโบมีจำกัด หลังจากอาศัยค้างแรมในฤดูการเพาะปลูกอยู่ประมาณปีกว่า จึงย้ายมาอยู่เป็นการถาวร แต่ยังไม่ได้มีฐานะเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ เรียกแต่ว่า “บ้านจะอ้อ” ตามชื่อผู้นำในการเคลื่อนย้าย คือ นายจะอ้อ พันธุ์สามหมอก หลังจากนั้น มีสมาชิกบ้านจำโบโยกย้ายตามมาอยู่เพิ่มเติม เพื่อมาอาศัยทำไร่เลี้ยงสัตว์ โดยเห็นว่ายังมีพื้นที่ทำไร่เหลืออยู่อีกมากและใกล้กับถนนไปไหนมาไหนสะดวก อย่างไรก็ตามบ้านจะอ้อยังคงมีสถานะเป็นบ้านบริวารขึ้นกับบ้านจำโบ ขณะที่อยู่บ่อไคร้มี นายจะอ้อ เป็นผู้นำธรรมชาติ และมีบุคคลที่สำคัญอีก

คือ นาย จะนู่เตะ เป็นแกมู (หมอผี) นาย ประสงค์ เป็นปู่เหล็ก และต่อมาได้เป็นผู้นำทางการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในปี พ.ศ. 2531 ขึ้นกับบ้านจำโบ้ และในปี 2539 ได้รับการแต่งตั้งเป็นหมู่บ้านหลักอย่างเป็นทางการ บ้านบ่อไคร้ หมู่ที่ 11 เพราะว่ามีต้นไคร้ที่อยู่ใกล้บ่อน้ำ รวมทั้งเปลี่ยนชื่อผู้ใหญ่บ้านจาก “จะอ้อ” เป็นนายสมพงษ์ พันธุ์สามหมอก และมีนายประสงค์ สุขเรือนทอง นายบุญทัน อนุศาสตร์สิริกุล เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ปัจจุบันบ้านบ่อไคร้มีประชากรทั้งหมด 315 คน แยกเป็นชาย 135 คน หญิง 180 คน 65 ครอบครัว 60 หลังคาเรือน นับถือศาสนาพุทธและผีบรรพบุรุษ 61 ครอบครัว นับถือศาสนาคริสต์ 4 ครอบครัว ทั้งนี้จำนวนครัวเรือนและประชากรในหมู่บ้านมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น จากการแต่งงานและแยกครัวเรือนภายในชุมชน และอัตราการเสียชีวิตด้วยโรคร้ายไข้เจ็บลดลง โดยไม่มีการอพยพจากกลุ่มอื่นเข้ามาเพิ่ม

ในการคัดเลือกผู้นำเดิมได้รับการแต่งตั้งโดยชาวบ้าน มีการประชุมหารือกันเกณฑ์ในการเลือก เลือกลงจากความรู้อย่างดี มีความเป็นผู้รู้ มีความเป็นผู้รู้ ในการดำเนินกิจกรรมใดๆ นั้นมีผู้นำที่คอยให้ความคิดเห็นที่เป็นหลักอย่างน้อย 3 คน (ผู้นำธรรมชาติ “ คะแล่ “ หมอผี “ แกมู “ และช่างตีเหล็ก “ ปู่เหล็ก “) ที่คอยถ่วงอำนาจ หรือหนุนเสริมกันและกัน ข้อคิดเห็นถือได้ว่าเป็นหนึ่งเดียวที่ทุกคนในชุมชนให้ความเคารพเชื่อถือ ประกอบกับการที่มีผู้เฒ่า ผู้แก่ ในชุมชนเข้ามาร่วม ส่งผลทำให้เกิดความเป็นชุมชน และตามระบบการปกครองแล้ว หากหมู่บ้านไหนมีผู้นำไม่ครบ 3 ฝ่ายไม่ถือว่าเป็นหมู่บ้าน เป็นได้แค่ “ ปางคาม “ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ เท่านั้นไม่สามารถประกอบพิธีกรรมใดๆ บ้านบ่อไคร้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบ้านจำโบ้ บ้านลูกข้าวหลาม บ้านปางคามน้อยสัมพันธ์กันในด้านความเป็นพี่ เป็นน้อง

3.3.3 วัฒนธรรมชุมชนชาวมูเซอคำที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร

1. พิธีเลี้ยงผีน้ำ เป็นการขอขมาในการที่มนุษย์ได้ไปใช้และรบกวนแหล่งน้ำ พิธีนี้จะทำในวันปีใหม่ของทุกปี หากถูกผีน้ำกระทำเชื่อกันว่าจะทำให้มีตุ่มคันตามตัว หรือหุ้กเสบเป็นน้ำหนวก

วัสดุอุปกรณ์ ในการเลี้ยงผีน้ำ เช่น เทียนขี้ผึ้ง, ข้าว, กระจกที่ไปผิครุนแรงจะต้องใช้ใ้ไก่เป็นเครื่องเซ่นในการเลี้ยงผีน้ำ

ผลคุณค่า หากมีการเลี้ยงผีน้ำชาวบ้านจะอยู่กันอย่างมีความสุข ไม่ถูกผีน้ำกระทำใดๆ จะช่วยปกป้องดูแลรักษา

2. พิธีเรียกขวัญข้าว หรือ ชาวมูเซอคำเรียกจำฮาคูเว มีขึ้นในเดือน มิถุนายน ของทุกปี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่เชื่อกันว่าหากทำพิธีเรียกขวัญข้าว เป็นการทำพิธี

เพื่อไม่ให้แมลงหรือสัตว์ต่างๆ มากินหรือไม่มาทำลาย ที่ทำ หลังจากที่เราเพาะปลูกเสร็จหรือลงเมล็ดพันธุ์จะมีการเรียกขวัญข้าว ขึ้นตอน จะมีแกมมเป็นผู้ทำพิธี มีการฆ่าหมู ในช่วงเวลากลางคืนมีการเดินจะคี วันที่ 2 หยุดทำงาน 1 วัน

คุณค่า การทำพิธีเรียกขวัญข้าวคือการขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยดูแลพืชพันธุ์ที่ปลูก ไม่ให้มีแมลงต่างมาทำลายและเป็นการขอ ให้ได้ผลผลิตมากๆ

3. พิธีกำจัดศัตรูพืชไร่ หรือ จำกูเว มีขึ้นในเดือนกรกฎาคม เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษที่เชื่อว่า หากไม่ทำพิธีนี้พืชพันธุ์ที่เราปลูกจะถูกแมลงมาทำลาย ขึ้นตอน โดยมีแกมมเป็นคนทำพิธี ตอนเย็นมีการเดินจะคี

คุณค่า การทำพิธี ทำเพื่อเป็นการขอขมาหรือขอพรให้เจ้าป่าเจ้าเขาดูแลพืชที่ปลูก โดยไม่ให้ศัตรูพืชต่างๆ ไปทำลายหรือกันกิน

4. พิธีกินข้าวใหม่ หรือ จะสีจาว มีขึ้นในเดือน กันยายน ของทุกปีเป็นความเชื่อที่ชาวมูเซอคำสืบทอดกันมาพอใกล้ถึงวันกินข้าวใหม่ ชาวบ้านจะตัดหรือเก็บข้าวที่ออกใหม่ๆ ผลผลิตต่างๆ มาทำพิธี ชาวมูเซอคำมีความเชื่อว่าหากไม่กินข้าวใหม่ ผลผลิตที่ปลูกออกมาเช่น ข้าว, ข้าวโพด, ถั่ว, แดง และอื่นๆ ฯลฯ ที่ปลูกจะขายไม่ได้ การกินข้าวใหม่เป็นการทำบุญถวายพระเจ้า ก่อนที่ช่วยดูแลรักษาพืชผลต่างๆ ขึ้นตอน ก่อนถึงวันกินข้าวใหม่ชาวบ้านจะเกี่ยวข้าวที่ออกใหม่ๆ มาทำพิธี มีการฆ่าหมูทุกครัวเรือน ตอนเย็นมีการเดินจะคีจนถึงเช้าอีกวันหนึ่ง วันที่ 2 เป็นการพักผ่อน

คุณค่า หากไม่กินข้าวใหม่ก่อนชาวบ้านมีความเชื่อว่าผลผลิตที่ปลูกจะขายไม่ได้ การทำพิธีกินข้าวใหม่เป็นการแสดงความขอบคุณพระเจ้าที่ช่วยดูแลรักษา หลังทำพิธีเสร็จจึงนำผลผลิตไปขายได้

5. พิธีแฮะบุญมาอื้อเว ทำบุญเมล็ดพันธุ์เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาพิธีกรรมนี้จะทำก่อนที่จะมี

การเพาะปลูก ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดูแลรักษาพืชพันธุ์ที่ปลูกไม่ให้มีสัตว์หรือแมลงมารบกวน

ขึ้นตอนจะทำบุญทุกหลังคาเรือน จะมีการฆ่าหมูให้แกมม (หมอดี) ทำพิธีให้ทุกหลังคาเรือน

คุณค่า ความหมายที่ทำบุญเมล็ดพันธุ์คือ เพื่อเมล็ดพันธุ์ที่เราจะนำไปปลูก ไม่ให้มีอะไรมากินหรือมารบกวน จะมีการทำพิธีก่อนที่จะมีการเพาะปลูก

พิธีกรรมกับการผลิต

ช่วงเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม (6 เดือน) เป็นช่วงเผาไร่ เตรียมพื้นที่ จากนั้นจึงเพาะปลูกข้าว หลังเสร็จจากการปลูกข้าวราวเดือนมิถุนายน ชาวบ้านจะทำพิธี"เรียกขวัญข้าว"(จำฮากูเว) ตามด้วยการปลูกข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ ปลูก แตง เผือก จิง ถั่ว ในราวเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม จะเป็นช่วงกำจัดวัชพืช ไล่ปุ๋ยในไร่ ชาวบ้านจะมีพิธี"ทำบุญข้าว"(จำฮากูเว)เพื่อให้ผีช่วยดูแลข้าวที่กำลังจะสุกให้รอดพ้นจากนก หนู มีการทำตาแหลวไว้หน้าหมู่บ้าน ในช่วงฤดูฝนนี้ชาวบ้านจะออกหาของป่า หาหน่อ เห็ดนำมาขายตามเพิงริมถนน หรือจุดชมวิว ให้แก่นักท่องเที่ยว ช่วงกลางเดือนตุลาคมเมื่อข้าวเริ่มออกรวง ชุมชนจะจัดพิธี"กินข้าวใหม่"(จำลีจาว) โดยชาวบ้านจะนำต้นข้าวจากไร่มารวมกัน แล้วใช้เนื้อหมู ทำพิธีที่บ้านผู้นำศาสนา

3.3.4 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ชาวบ้านบ่อไคร้ บ่อไคร้มีการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติในระดับหนึ่ง คือ มีการแบ่งพื้นที่หรือจำแนกพื้นที่ ดังนี้

ทรัพยากรป่า

พื้นที่ป่าชุมชน เนื้อที่ประมาณ 5,946.25 ไร่ แยกเป็น 2 พื้นที่ ให้ตัดไม้มาใช้สอยได้ แต่ห้ามนำไปขาย และต้องผ่านคณะกรรมการก่อนนำมาใช้ทุกครั้ง

พื้นที่ที่ 1 อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน

ทิศเหนือ ติดเขตบ้านยาป่าแหน

ทิศใต้ ติดบ้านสามหลัง

ทิศตะวันออก ติดเขต บ้านถ้ำลอด

ทิศตะวันตก ติดพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน/พื้นที่บวชป่า

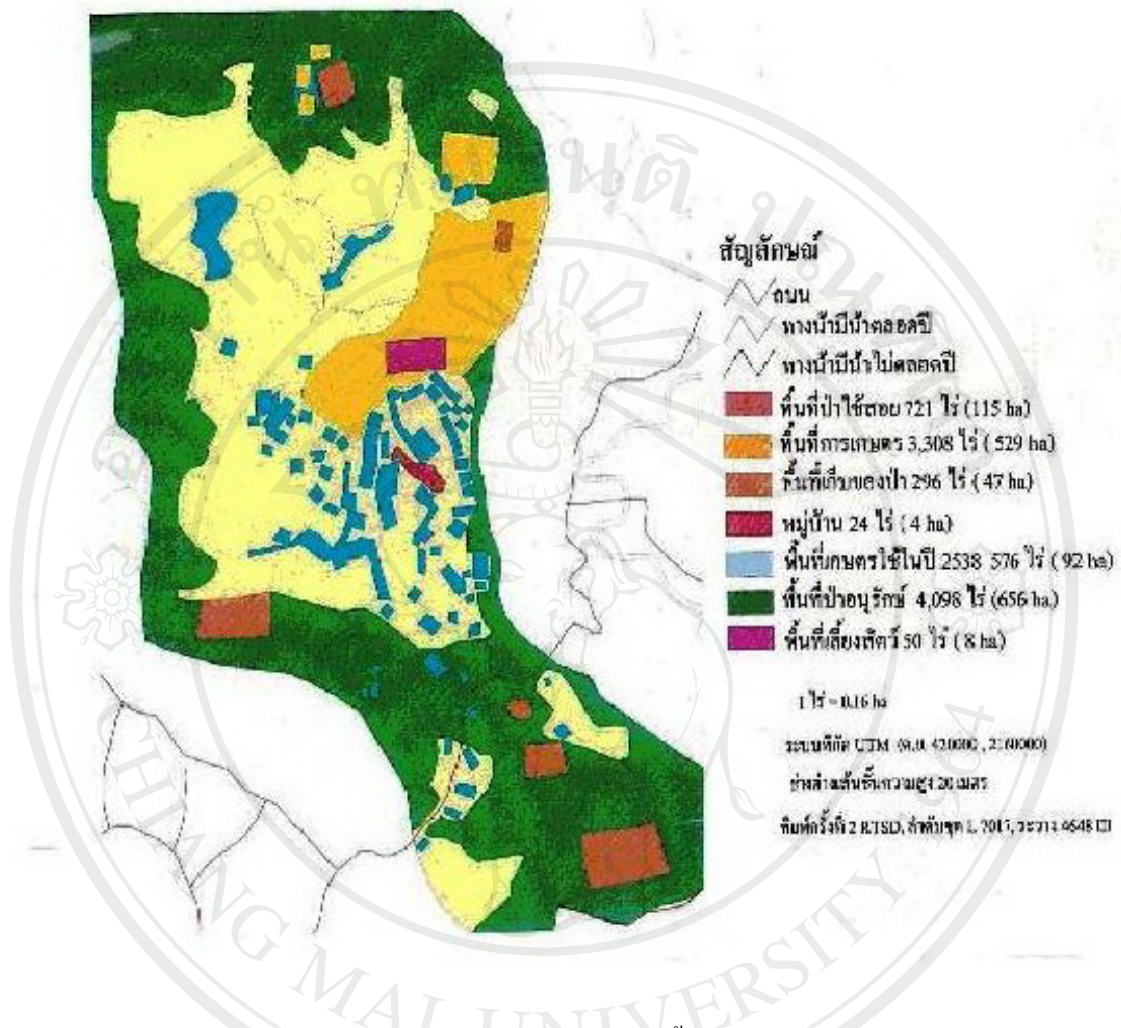
พื้นที่ที่ 2 อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

ทิศเหนือ ติดเขตบ้านจำโบ้และบ้านแม่ละนา

ทิศใต้ ติดเขตบ้านไร่บ้านลูกข้าวหลาม

ทิศตะวันออก ติดพื้นที่ทำกินและเขตบ้านบ่อไคร้

ทิศตะวันตก ติดเขตบ้านจำโบ้

ภาพที่ 3.4 แผนที่การจำแนกพื้นที่ หมู่บ้าน

ที่มา ; โครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมันร่วมกับชุมชน ปี 2538

พื้นที่ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำ/ บวชป่า เนื้อที่ 3,212 ไร่ เป็นป่าสาธารณะและแหล่งศึกษาพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ห้ามตัดไม้ทุกชนิด ห้ามทำไร่ ทำสวน เก็บของป่าไปใช้ได้แต่ห้ามนำไปขาย ได้แก่ เห็ดต่าง ๆ มะขามป้อม ส้มปี้ ส้มป่อย ไช้ผดแดง สมุนไพร ฯลฯ

- ทิศเหนือ ติดพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนของชาวบ้าน
- ทิศใต้ ติดบ้านสามหลัง
- ทิศตะวันออก ติดคอกป่าหินทางไปผาแดง
- ทิศตะวันตก ติดคอกหมู ป่าแปกคอกและคอกลูกม่อตา

พื้นที่เก็บหาของป่า มีเนื้อที่ 289.44 ไร่ แยกเป็น 3 พื้นที่ ให้เก็บหน่อไม้ต่าง ๆ มาขาย และใช้สอยได้

พื้นที่ที่ 1 อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน

ทิศเหนือ ติดคอยหินก้อนะดี

ทิศใต้ ติดคอยหินผาแดง

ทิศตะวันออก ติดคอยหินลูกตองเขตบ้านถ้ำลอด

ทิศตะวันตก ติดคอยหินป่าคาห้อย

พื้นที่ที่ 2 อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน

ทิศเหนือ ติดหาเปอน้ำลูกป่าและพื้นที่ทำกินของบ้านจำโบ

ทิศใต้ ติดคอยหาเปอกอดีค

ทิศตะวันออก ติดพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน

ทิศตะวันตก ติดคอยหินกอดีเขตบ้านจำโบ

พื้นที่ที่ 3 อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน

ทิศเหนือ ติดคอยหินกัวจ้อง

ทิศใต้ ติดคอยหินน้ำลาง

ทิศตะวันออก ติดคอยหินหาเปอน้ำลาง

ทิศตะวันตก ติดคอยหาเปอเขตบ้านลูกข้าวหลาม

ทรัพยากรดิน

ที่ทำกินของชาวบ้านบ่อไคร้ มีที่ทั้งหมดถือครองตามจารีตประเพณี ไม่มีระบบกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายรองรับ แต่เดิมมีการถือครองในระบบสิทธิการใช้ โดยมีครัวเรือนเป็นหน่วยจัดการ การเข้าถือครองที่ดิน กระทำโดยหลักสิทธิตามธรรมชาติ แต่ละครัวเรือนสามารถไปบุกเบิกที่ป่า เป็นที่ปลูกข้าวได้อย่างไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับแรงงานในครัวเรือน แต่ละครัวเรือนจะบุกเบิกป่าใหม่ไร่ย้ายที่ประมาณครัวเรือนละ 3 - 4 แปลง ครัวเรือนจะมีสิทธิถือครองที่ทำกินที่บุกเบิกเองทั้งหมด และที่ทำกินเหล่านี้จะตกทอดถึงลูกหลานได้ อาณาเขตที่ทำกินของแต่ละรายมักจะอยู่ติดกัน ซึ่งจะเป็นที่รับรู้ร่วมกันของชุมชน ชาวบ้านทั่วไปสามารถบอกได้ว่าที่ตรงไหนเป็นของใคร หรือที่ของใครนี้มีอาณาเขตจากไหนไปถึงไหน ในปัจจุบันเจ้าของจะมีการสร้างรั้วกั้นอาณาเขตที่ดินของตน

การทำไร่ ใช้ทำไร่หมุนเวียน เฉลี่ยบ้านละ 3 แปลง ต่อแปลงใช้ปลูกประมาณ 2 ปี ปีที่ 1 ปลูกข้าว ปีที่ 2 ปลูกข้าวโพด ติดตามด้วย ถั่ว ครอบสองปีเวียนไปทำแปลงที่ถูกต้องไว้ให้มีการพักฟื้นตัว 1 ปี ไร่มีทุกหลังคาเรือน

ระบบการทำไร่หมุนเวียน 3 แปลง ผลจากการประยุกต์ระบบการทำไร่ในพื้นที่เดิมที่มีการส่งเสริม จากหลายภาคส่วน โดยเฉพาะ โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน โดยมีระบบหมุนเวียนพืชในพื้นที่จำกัด 3 แปลงดังนี้

ตารางที่ 3.1 ระบบหมุนเวียนพืชในพื้นที่จำกัด 3 แปลง

ปี (แปลง)	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3
1	ข้าว	ข้าวโพด / ถั่ว	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว
2	ข้าวโพด / ถั่ว	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว	ข้าว
3	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว	ข้าว	ข้าวโพด / ถั่ว

พันธุ์ข้าว ที่ใช้ดังนี้ ข้าวเจ้า มีพันธุ์ข้าวเคาะมา ข้าวเจ้าฮ่อ ข้าวขุนแสงข้าวเหนียว มีข้าวเหลือง, ซีหนะฮะยี, จะหนะฮะยี

พันธุ์ข้าวโพด ที่ใช้มีดังนี้ พันธุ์ข้าวโพดคอ อาพะตะ ,อาพล้อย, ซ่ามาเอ็เป็น พันธุ์ข้าวโพดปี ซ่ามาซื่อมา,ซ่ามาปอม

การทำสวน บ้านบ่อไคร้ 60 หลังคาเรือน มีที่ปลูกจริง ๆ 7 หลังคา ที่เหลือเป็นการทำแบบเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วน ไม้ผลที่ปลูกได้แก่มะม่วง ท้อ ขนุน บัวย มะนาว กาแฟเป็นต้น

ทรัพยากรน้ำ ที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ มีดังนี้

- ห้วยปอน น้ำไม่ไหลตลอดปี ใช้ประโยชน์สำหรับวัว ควาย และคนกรณีไปทำไร่
- ห้วยปูลุ น้ำมีเป็นระยะๆ ชุมชนใช้บริโภคทำไร่กัน
- ห้วยน้ำกิด มีน้ำไหลตลอดปี ชุมชนใช้อุปโภค บริโภค
- ห้วยตองตึง น้ำไม่ไหลตลอดปี มีลำห้วยยาวถึงบ้านท่าไคร้ สามารถทำฝาย และอ่างเก็บน้ำใช้ในการเกษตรได้

3.3.5 ความเชื่อที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากร

1. ป่าชุมชน

ชาวบ้านเชื่อว่าบริเวณดังกล่าวเป็นที่สิงสถิตของผีและผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว จึงไม่มีใครเข้าไปรบกวนในบริเวณนั้น ชาวบ้านจะใช้ฟันในป่าช้าเพื่อเผาศพผู้ตาย แต่จะไม่ตัดไม้ในบริเวณป่าช้าไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นเพราะเกรงว่าลูกหลานจะเกิดเหตุร้ายต่างๆ นอกจากนั้นเมื่อคนในครอบครัวเจ็บไข้ไม่สบาย พาไปรักษาที่โรงพยาบาล ทำบุญแล้วก็ไม่หาย ชาวบ้านจะนำข้าวสุก 1 หม้อ ไก่ต้มหนึ่งตัวไปไปป่าช้าเพื่อเซ่นไหว้บอกกล่าวผีบรรพบุรุษ หรือคนในครอบครัวที่ล่วงลับไปแล้วให้ช่วยดูแลรักษาคนเจ็บไข้ให้หายจากโรคภัย

2. ป่าห้วยผีร้าย

ชาวบ้านจะไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ ทำไร่ในบริเวณดังกล่าวเพราะเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของผีร้ายเกรงว่าผีจะมาทำให้ไม่สบายเจ็บหูเจ็บตาหรือมีเหตุร้ายต่างๆเกิดขึ้น และหากคนในครอบครัวเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมา ก็จะไปให้“แกมู”ไปบนบานบอกกล่าวขอขมา

3. ศาลเจ้าเมือง

ชาวบ้านเชื่อว่าในบริเวณนั้นเป็นที่สิงสถิตของ“ผีเจ้าเมือง” ไม่มีใครกล้าเข้าไปตัดไม้ทำอะไรเก็บฟัน เพราะเกรงว่าจะไปทำผิดผี เจ็บไข้ได้ป่วยหรือเกิดเหตุร้าย หากผิดผีและมีอาการเจ็บป่วย ชาวบ้านจะให้“แกมู”เป็นผู้แก้ให้โดยการเลี้ยงหอยจุกกระดุกไก่ ว่าจะต้องใช้ไก่เพื่อแก้ก็ตัวจึงจะหาย

4. พิธีบนบานเจ้าหรือผีป่าผีห้วยผิน้ำผีดอย

ในช่วงก่อนลงนาไร่ ชาวบ้านจะนำเทียน 8 คู่ ข้าวสารใส่ในกรวยไม้ไผ่ไปบนบานเจ้าป่าเจ้าเขาผีห้วยผิผดอย ในที่ทำกินของตนเพื่อให้เจ้า/ผี ทำให้ดินดีอุดมสมบูรณ์ผลผลิตได้มาก ช่วยดูแลรักษาพืชผล ไม่ให้หนักหนุมาทาลาย สัตว์เลี้ยงไม่ให้เจ็บป่วยล้มตาย สูญหายหรือถูกลักขโมย ให้ตนเองและครอบครัวอยู่ดีมีสุข และทำพิธีเพื่อขอขอบคุณและตอบแทนผี/เจ้า เมื่อเสร็จจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต

5. ความเชื่อเรื่องไม้ต้องห้าม

บริเวณที่มีต้นไม้สูง ไม้โศ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ชาวบ้านจะไม่กล้าเข้าไปเพราะเชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตของผี/เจ้า เกรงว่าผีจะทำร้ายทำให้บ้าหรือ ไม่สบายเกิดเหตุร้ายต่างๆ

6. ป่าต้นน้ำ (ผิถายน้ำ, น้ำซับ, น้ำซึม)

ป่าบริเวณที่มีน้ำซับน้ำซึมออกมา ชาวบ้านจะไม่เข้าไปบุกรุกกล้า ตัดไม้ทำอะไรเพราะกลัวจะเป็นไข้ มาลาเรีย และกลัวผิผิ

7. เรื่องเล่าที่เกี่ยวกับตำนาน

ไม่ฆ่าชะนี เป็นความเชื่อที่มีเรื่องเล่า

ในอดีตได้มีเทวดามาทำพวกเหล่ามูเซอ ร้องเพลงแข่งกัน มูเซอก็ส่งตัวแทนไป ร้องเพลงโต้ตอบกับเทวดา การแข่งขันได้ดำเนินไปจนมูเซอ ดุดจริตใกล้จะแพ้แก่เทวดา ได้มี “ชะนี” ได้ลงมาช่วยต่อเพลงให้จนเทวดาพ่ายแพ้ไปเทวดาจึงได้หนีไป เหล่ามูเซอจึงถือว่า “ชะนี” คือตัวแทนของพระเจ้ามูเซอ “กือซา”

คุณค่า เพื่อระลึกถึงคุณของชะนีที่ได้มาช่วยในการร้องเพลง จึงไม่มีการฆ่าชะนี

ไม่ฆ่านกกก หรือนกเงือก เป็นความเชื่อ มีการยิงนกเงือกแล้วคู่ของนกเงือกก็ตายตามไปด้วยจึงทำให้ ชาวมูเซอเชื่อว่านกเงือกเป็นนกที่มีความรักและเป็นนกที่มีสัจจะรักเดียวใจเดียว

ในอดีต ได้มี ชาวมูเซอ ได้ไปยิงนกเงือกตัวหนึ่งที่บินอยู่ตกตาย ได้มีคู่ของนกเงือกได้บินลงมา และพยายามปลุกให้คู่ตัวเองตื่น โดยใช้ท่าเขี่ยๆ จนซากคู่ตัวเองกลิ้งตกลงมาจากเขาหลายตลบก็ยังไม่ตื่นนกตัวนั้นก็บินไปไหนเฝ้าอยู่ใกล้ๆ ซากศพของนกที่ถูกยิงตายโดยไม่ยอมไปไหน หลายวันหลายคืนผ่านไปจนในที่สุดเจ้านกตัวที่เฝ้าจะหมดแรง จึงได้ออมกำลังที่เหลือบินขึ้นไปบนห้องฟ้า แล้วปล่อยทิ้งตัวตกลงมาใกล้ๆซากศพของนกอีกตัว ทำให้ชาวมูเซอที่เห็นเกิดความศรัทธาในความซื่อสัตย์รักเดียวใจเดียวมี “สัจจะ” ดังนั้นชาวมูเซอจึงถือว่า นกกก,นกเงือก เป็นนกที่มีสัจจะ จึงไม่มีการฆ่านกชนิดนี้

คุณค่า ที่ไม่ฆ่านกกกหรือนกเงือก จากการ ไปยิงแล้วเห็นการกระทำของคู่ของนกที่ไม่ตาย มีความรักและความซื่อสัตย์ต่อคู่ของตนเองเป็นการแสดงความรักจึงเป็นตำนานที่ไม่ฆ่านกกก ถือเป็นนกที่มีความซื่อสัตย์ต่อคู่รัก

3.3.6 กฎระเบียบการจัดการป่า

ในการใช้ประโยชน์หรือการจำแนกพื้นที่ของบ้านบ่อไคร้ นี้ ชาวบ้านมีกฎข้อห้ามในการใช้ประโยชน์ มีดังนี้กฎระเบียบ

1. ห้ามบุกรุกพื้นที่บวชป่า และห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด
2. กรณีที่จะใช้ไม้ ให้ใช้ไม้ในพื้นที่ป่าใช้สอย และแจ้งต่อคณะกรรมการก่อน
3. กรณีการหาของป่า ห้ามตัดและเผาต้นไม้
4. ห้ามจำหน่ายไม้แปรรูปให้กับบุคคลภายนอก
5. การเผาไร่ ให้ทำแนวกันไฟรอบ ๆ พื้นที่ไร่
6. การเก็บหน่อไม้ 1 กอ ให้เหลือหน่อไม้ไว้อย่างน้อย กอละ 3 หน่อ
7. ห้ามบุคคลภายนอกมาตัดหน่อไม้ในบ้านบ่อไคร้

8. ห้ามนำดอกกล้วยไม้จากป่ามาจำหน่าย
9. กรณีเก็บหน่อไม้มาแล้วขายไม่หมด ให้นำไปขายหมดก่อนไปตัดใหม่
10. ให้มีการปลูกป่าเสริมในแต่ละปีด้วย
11. ให้ทำแนวกันไฟในพื้นที่บวชป่า ป่าต้นน้ำ พื้นที่ปลูกป่าเสริม

บทลงโทษ

1. การทำผิดครั้งแรกให้ทางคณะกรรมการว่ากล่าวตักเตือน
2. การทำผิดครั้งที่ 2 ให้ทางคณะกรรมการจับปรับ 300 บาท
3. การทำผิดครั้งที่ 3 ให้ทางคณะกรรมการหมู่บ้านจับดำเนินคดีตามกฎหมาย
4. กรณีหาของป่าถ้าตัดต้นไม้ให้ปลูกต้นไม้ทดแทน
5. กรณีการนำกล้วยไม้ไปขาย ครั้งแรก ตักเตือน ครั้งที่ 2 จับส่งตำรวจ
6. กรณีตัดต้นไม้ในเขตป่าอนุรักษ์ ให้ปรับ 300 บาท
7. กรณีนำไปแปรรูป ไปขายนอกหมู่บ้าน ครั้งแรก ตักเตือนครั้งที่ 2 ปรับ 300 บาท
8. กรณีไม้พื้น ให้ตัดในเขตป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน

คณะกรรมการหมู่บ้านมีดังนี้

นาย สมพงษ์	พันธ์สามหมอก	เป็นผู้ใหญ่บ้าน
นาย บุญทัน	อนุศาสน์สิริกุล	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
นาย ประสงค์	สุขเรือนทอง	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
นายจำแบะ	ไพโรพชราทิพย์	กรรมการ
นายพงษ์ศักดิ์	ธารทองพนา	กรรมการ
นาย ใจ	โชติเวทย์วันกุล	กรรมการ
นาย จำหวะ	สรานนท์หิรัญกุล	กรรมการ
นาย สกล	ศิริมณีฉาย	กรรมการ
นาย สมชาย	สุขเรือนทอง	กรรมการ
นาย ชำนาญ	ไพโรเกตุศิริ	กรรมการ